

A konferencia-beszámoló első publikációja:

Szabó Ferenc János: „Megtiltott ünneplés. Konferencia a 80 éves Somfai László tiszteletére”

Muzsika LVII/11 (2014. november): 21–23.

Szabó Ferenc János:

Megtiltott ünneplés

Konferencia a 80 éves Somfai László tiszteletére

Nem mindenkinek adatik meg, hogy szakmájának nemzetközi krémje ünnepelje őt életének egy-egy kerekesebb születésnapja alkalmából. Tavaly Marton Éva tiszteletére Grace Bumbry és Jonas Kaufmann utazott Budapestre, s hasonló jelentőségűnek tekinthető, hogy a Somfai László 80. születésnapja alkalmából rendezett konferencián a világ zenetudományának olyan nagyságai emelkedtek szólásra az MTA BTK Zenetudományi Intézetének Bartók-termében, akik bármely nemzetközi konferencián meghívott, nagy tiszteletnek örvendő *keynote speakerek* lennének. Somfai személyében egyúttal a magyar zenetudomány számára is elismerés, hogy ilyen rangos vendégek egy napra Budapestre utaztak.

Komoly szervezőmunka állt tehát ennek a konferenciának a háttérében. Annál is inkább, mivel Richter Pál, az Intézet igazgatója megnyitó beszédében visszaemlékezett arra, hogy Somfai László 75. születésnapján azt kérte kollégáitól, ígérjék meg, nem szerveznek neki többet ünnepi születésnap rendezvényt. A kollégák ezt megígérték, s ígéretüket be is tartották: a 80. születésnap tiszteletére a konferenciát nem a Zenetudományi Intézet, hanem a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság szervezte – persze titokban. E szervezés oly nagy sikerrel történt, hogy az ünnepelt valóban csak akkor értesült a meglepetésről, amikor a meghívót a kezébe vehette.

Somfai László a nemzetközi zenetudományban nagy tiszteletnek és ismertségnek örvend. Ezt jelzi az is, hogy a születésnap konferencián egy budapesti és egy berlini mellett hat amerikai – köztük egy több mint harminc éve kint élő magyar – zenetudós tartott előadást. Ugyanakkor jó érzés volt több külföldi előadótól is magyar nyelven hallani: „Kedves Laci!” vagy éppen „Boldog születésnapot, Laci!”. Az előadók kivétel nélkül reflektáltak az ünnepelt kutatásaira, publikációira, de az egész konferencia is ezekre épült.

A konferencia címéből (*About and Around Haydn & Bartók*) is látható, hogy a programot Somfai László kutatói életművének két fő pillére – a 18. és kora 19. századi zene, valamint a 20. századi zene – alapján állították össze. A négy délelőtti előadásból háromnak Haydn, egynek pedig Beethoven állt a középpontjában. Mikusi Balázs, az ülészak elnöke fel is hívta a figyelmet a nemzetközi Haydn-kutatás egyik különleges műhelyére – ahol nem mellesleg ő maga is tanult –, mondván, egyfajta „Cornell-szendvics” a délelőtti program: a Cornell University két jelenlegi professzora között két egykori növendék adott elő.

James Webster (Cornell University, USA) előadásában Haydn egyik ismert mondata nyomán indult el: „...so musste ich original werden”. (*The Origins of Haydn's Genius*). Állítása szerint Haydnnek valójában nem kellett eredetivé válnia, hiszen mindig is eredeti volt. Ennek alátámasztásául Haydn korai műveinek tételeit elemezte részletekbe menően, ritmikai és motivikus szempontok szerint. Előadásának hangzó példái pedig nem csupán igazolták Webster állítását, de arról is azonnal meggyőzték a hallgatóságot, hogy Haydnal foglalkozni – élvezet.

Komlós Katalin (Budapest, Zeneakadémia) a *tonus primus* jelenlétét vizsgálta Haydn műveiben, elsősorban hangszeres kompozícióiban (*Tonus primus in Haydn's Instrumental*

Music). Történeti áttekintésében a *Wohltemperiertes Klavier* Bach-féle címadása – melyben a moll még „*tertium minorem oder Re Mi Fa*” megjelöléssel szerepel – mellett Mattheson, Werckmeister és Johann Joseph Fux kaptak szerepet. Ezután Haydn kontrapunktikus d-moll tételeiből válogatva bemutatta, miként őrzik ezek a *tonus primus* hagyományát. Előadásában nemcsak Somfai, de Elaine Sisman publikációira is hivatkozott, némi ízelítőt adva a nemzetközi Haydn-kutatás műhelymunkájából.

Utóbbi, Elaine Sisman (Columbia University, USA) Haydn f-moll variációit elemezte egészen különleges szempontok szerint (*Avian Mechanisms in Haydn's Variations in F minor*). A keletkezési körülményeket és a kompozíciós környezetet részletesen ismertetve helyezte kontextusba a művet. Ebben az összefüggésben értelmezte nemcsak a többször megváltoztatott címadást – Sonata, Piccolo divertimento és végül Variáció –, de egyes motívumok kapcsolatrendszerét is feltárta. Élvezetesen és meggyőzően kapcsolódtak össze a Flötenuhr-darabok trillái és a fűrj énekének pontozott ritmusképlete az f-moll variációk egyes motívumaival.

A délelőtti ülészak záróelőadásában Malcolm Bilson (Cornell University, USA) Beethovennel, de még inkább az előadóművészet kérdéseivel foglalkozott (*The Opening Bars of Beethoven's G Major Piano Concerto*). A G-dúr zongoraverseny hírhedten problematikus nyitóütemeinek interpretációs lehetőségeit vizsgálta, előbb videófelvevételekről, majd saját előadásában bemutatva. Meglepő, hogy bár a versenymű indítása nagy teret hagy a zongoristának, mégis mennyire egyformán játsszák a művészek ezeket az ütemeket. Bilson értelmezése szerint e néhány taktus valójában leírt improvizáció, s ennek megfelelően is kellene interpretálni. Állításait, hasonló funkciójú és textúrájú helyekről vett példáit zongorán (Bartók hangszerén) be is mutatta, így előadását végig átszötte az, amire Somfai László is nagy hangsúlyt fektet: a zenetudomány eredményeinek élő előadóművészi gyakorlatba való átültetése.

A délutáni ülészak a 20. századból hozta témáit. Az első két előadó idei és tavalyi jubileumi témákat vizsgált (a *Sacre* és az első világháború), míg a második kettő szorosabban kapcsolódott az ünnepektől kutatásaihoz, s részben Bartókkal foglalkozott. Az ülészak elnöke, Tallián Tibor német nyelven vezette fel az egyetlen, előadását németül tartó előadót. Külön kiemelte, mennyire örült Somfai László annak, hogy Danuser németül fog beszélni. Hiszen bár napjainkra a zenetudományi *lingua franca* az angol lett, néhány évtizeddel ezelőtt még nem így volt, s ez inkább szegényedés, mintsem előny. Jól jellemzi a jelenséget, hogy Hermann Danuser (Humboldt-Universität, Berlin) német nyelvű előadásához Richard Taruskin angolul szólt hozzá, így kezdve mondandóját: „*I know that you speak English...*”

Danuser Carl Dahlhaus egyik megállapítását vizsgálta, mely szerint az első világháború a zenetörténet egyik legnagyobb katasztrófája (*Urkatastrophe*) volt. Az előadás címe a programfüzetben leadotthoz képest némileg megváltozott (*Der Erste Weltkrieg. Umsturz eines musikalischen Gattungssystems?*), és tartalma is ennek megfelelően alakult. Danuser két perspektívából tárgyalta a témát, amiről akár egész napos konferenciát is lehetne rendezni: először – mintegy zoomolva – Arnold Schoenbergnek a háborúhoz való kettős viszonyát elemezte, majd madártávlatra váltva németes alapossággal sorra vette Dahlhaus kategóriái mentén az első világháború által befolyásolt zenei részkultúrákat (*Teilkulturen*). Utóbbiak közt – *Avantgarde*, *Moderne*, *Traditionelle Musikkultur*, *Interpretationskultur*, *Multimediale Klangkultur* és *Jazz-Kultur* – Somfai László kutatási témáit is elhelyezte és méltatta. Előadásának egyediségét nyelvhasználata mellett a technikai apparátus is fokozta: egyedüli előadóként használt Prezit – igaz, csak röviddel az előadása előtt értesült róla, hogy ez magyar találmány.

Richard Taruskit (University of California, USA) Tallián Tibor régi, visszajáró ismerősként köszöntötte, s valóban, Taruskin el is mondta, immár hatodszor jár Budapesten, ahol számára az egyik legkedvesebb hely a Zenetudományi Intézet gyönyörű Bartók-terme.

Előadását – mondhatjuk tehát így – a tőle megszokott nagyvonalúsággal tartotta, az időkeretet pedig szintén a tőle megszokott nagyvonalúsággal *nem* tartotta. Saját, 1989 tavaszán a *19th Century Music* hasábjain megjelent lemezkritikájának címét (*Resisting the Ninth*) szójátékkal parafrázálva *Resisting the Rite* címet adott előadásának, melyben a *Sacre du printemps* és Beethoven 9. szimfóniája recepciótörténetének kapcsolódási pontjait elemezte. Elmondása szerint bár 1927-ben Oskar Fried már műsorra tűzte mindkét művet egy koncerten, a két mű recepciója csak 1929 augusztusában, egy londoni előadás után, a *Times*ban megjelent kritikában kapcsolódott össze.

Lampert Vera (Brandeis University, USA) a *Kontrasztok* klarinétszólamának eredeti interpretációjával foglalkozott előadásában (*Benny Goodman, Bartók's Contrasts, and Free Playing*). Alapos, részletgazdag képet kaptunk tőle Goodman jazz- és komolyzenei pályafutásáról, valamint nemcsak Bartók, de Szigeti jazz-élményeiről is. A *Kontrasztok* szerzői hangfelvételét, illetve az azzal kapcsolatba hozható visszaemlékezéseket elemezve bemutatta a hangfelvételt megelőző próbaidőszak, valamint maga a hangfelvétel elkészültének folyamatát, s párhuzamba állította a jazzmuzsik *free playing*jét Bartók *rubato* játéktílusával. Különös, hogy Goodman klasszikus zenei hangfelvételei közül éppen a *Kontrasztok* kapta a legjobb sajtóvisszhangot. Mint az előadásból világossá vált, valószínűleg éppen a jazz segített Goodmannek megérteni a *Kontrasztok* – általa korábban nem tapasztalt nehézségű – klarinétszólamát.

David E. Schneider (Amherst College, USA) előadásában Somfai László tételzárásokat vizsgáló tanulmányai alapján elemezte 20. századi többtétéles versenyművek szélső tételeinek lassú záratait (*Virtuous Virtuosity: the Violin, the Concerto, and the Topic of Transcendence*). Mint elmondta, igen gyakori az ilyen tételzárás a modern versenyműveknél, még ha ez ellent is mond a virtuozitásról, mint a versenyművek egyik alkotóeleméről formált képzeinknek. Elemzéseiben Berg hegedűversenyének, Dohnányi e-moll zongoraversenyének, Busoni zongoraversenyének és Prokofjev g-moll hegedűversenyének egy-egy tételzárását vizsgálva a lassú befejezéseket transzcendens, áhítatos jelentéssréteggel társította. Konklúzióképpen a virtuozitásnak egyfajta erkölcsös, erényes válfaját (*virtuous virtuosity*) határozta meg.

Az MTA BTK Zenetudományi Intézete egyedülálló abban, hogy a Bartók-terem adta lehetőségeknek köszönhetően tudományos konferenciáin az elmélet mellett a gyakorlat is szerepet kap, így megvalósulhat a már említett, Somfai által is olyan fontosnak tartott összefonódás. A konferenciát ezúttal – a tudományos előadókhoz méltó módon – *Kocsis Zoltán* és *Perényi Miklós* rövid hangversenye zárta, melyen Kodály, Debussy és Bartók művei hangzottak el.

Somfai László az előadásokat megköszönő záró szavaiban ismét, még nagyobb nyomatékkal felszólította kollégáit, hogy ne szervezzenek neki több ilyen születésnap-i eseményt – miközben biztosak lehetünk abban, hogy akárcsak a konferencia igen nagyszámú közönsége, az ünnepelt maga is élvezte a programot, mely amellet, hogy ajándék volt, rendkívül hasznos nemzetközi zenetudományi eszmecserének és találkozási lehetőségnek is bizonyult. Csak azt kívánhatjuk, hogy a kollégák öt és tíz év múlva is azon törhessék a fejüket, miként játsszák el az okos leány szerepét a Mátyás királlyal megesett történetben – inverz módon: nem szervezni, de mégis ünnepelni.